

Тема 1.
ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ РОЛЬ
У ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.

1. Походження латинської мови.
2. Періодизація історії розвитку латини.
3. Латина як джерело наукової термінології.
4. Історичні та лінгвістичні причини формування міжнародної термінології на ґрунті класичних мов.
5. Історія становлення біологічної термінології та номенклатури.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Латинська мова та основи ботанічної систематики : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О.Ю. Латинська мова для студентів напрямку «Водні біоресурси та аквакультура» : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : ВПЦ НУБіП, 2015. – 224 с.
3. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. Орлова Н.В. Біологічна латина : навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів / Н.В. Орлова. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. Мовчан Ю.В. Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження) Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47 – 86.
6. Якубенко Б.Є. Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України) : навч. посібник для студентів класичних та аграрних університетів / Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

Латина – одна з найдавніших мов індоєвропейської мовної сім'ї. Сьогодні латину відносять до числа так званих мертвих мов, оскільки жодна національність не користується нею у повсякденному спілкуванні. Спочатку (приблизно у I тисячолітті до н. е.) цією мовою розмовляло одне з багатьох племен Стародавньої Італії – латинів, або латинян, які оселилися в центральній частині Апеннінського півострова в місцевості Лацій. За легендою, у 753 р. до н. е. тут було засновано місто Рим. Маленьке селище пастухів і землеробів, яким був Рим у VI ст. до н. е., спочатку підкорило собі всю Італію, а згодом стало центром світової імперії, “вічним містом”. У результаті військових, політичних та економічних завоювань Рим поширив свою владу на значну частину Європи, Малої Азії та Північної Африки. Кордони могутньої Римської імперії досягали на заході берегів Атлантичного океану, на сході – Вірменії, на півдні – Африки, а на півночі – Британських островів. Водночас із підкоренням нових територій і народів розповсюджувалася і латина, яка стала офіційною мовою Римської імперії.

В історії розвитку латинської мови розрізняють декілька періодів. Архаїчний період починається з VII ст. до н. е. і триває до II ст. до н. е. Найдавніші писемні пам'ятки латинської мови, що збереглися до нашого часу, датуються приблизно VII ст. до н. е., а найдавніші літературні пам'ятки, відомі нам, – серединою III століття до н. е.

У I ст. до н. е. спостерігається надзвичайний розквіт римського мистецтва та літератури. На зміну архаїчному періоду приходить доба класичної, або “золотої” латини. У цей період відбувається становлення літературної латинської мови, яка характеризувалася багатим лексичним фондом, досконалістю граматики та синтаксису, розмаїттям жанрів та стилістичних засобів. Латинська літературна мова сягає довершеності у творах видатних письменників, поетів, ораторів та політичних діячів того часу: Лукреція, Катулла, Вергілія, Горація, Овідія, Цицерона, Цезаря, Катона та ін.

У I ст. н. е. розпочинається період післякласичної, або “срібної” латини, який триває до II ст. н. е. На добу “срібної” латини припадає творчість відомих римських поетів-сатириків Марціала та Ювенала, письменників Лівія, Петронія, Тацита. У цей період остаточно сформувалися норми латинської фонетики й граматики, усталилися правила орфографії. Але реальна мовна ситуація в Римській імперії була такою, що поруч із латинською літературною мовою існувала розмовна народна мова, так звана “вulgарна латина”. Період післякласичної латини характеризується відривом розмовної латинської мови від мови літературної.

Ця тенденція значно посилюється у період пізньої латини (III – V ст. н. е.). Розмовна латинська мова зазнавала все більшого впливу місцевих діалектів підкорених племен і народів. У результаті такої асиміляції поступово сформувалися нові європейські національні мови, які сьогодні ми відносимо до групи романських (букв. “римських”) мов: італійська, французька, іспанська, португальська, румунська, молдавська та деякі інші.

Після падіння Римської імперії починається період середньовічної латини (VI – XIII ст.), яка стає у країнах Європи мовою католицької церкви, школи, судочинства та дипломатії.

В історії Європи XIV – XVI століття відомі як доба Ренесансу, або Відродження. Ця назва виникла тому, що провідні діячі того часу намагалися відродити гуманістичні традиції античного світу. В епоху Ренесансу гуманісти знову звернулися до латинської мови: латина ніби також переживала своє відродження, але зовсім на новому рівні. Нова латина поступово перетворювалася на міжнародну мову науки. Нею писали твори Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Еразм Роттердамський та ін.

І цей статус міжнародної мови науки остаточно закріплюється за латиною у Новий час (XVII – XVIII ст.) Латина стала мовою, яка об’єднувала вчених усієї Європи: нею листувалися науковці різних країн, проводилися диспути і захисти дисертацій, видавалися наукові праці. Латинською мовою писали свої твори найвидатніші вчені того часу: І. Ньютон, Р. Декарт, Б. Спіноза, К. Лінней, М. Ломоносов. Латиною велося викладання в усіх університетах Європи.

Як міжнародна мова науки латина не втратила свого значення й до сьогодні. Вона залишається єдиною професійною мовою ботаніків, зоологів, медиків та юристів усього світу. Такі риси класичних мов, як лаконічність та економічність виразу зробили її незамінним джерелом формування наукової

термінології і в інших дисциплінах, оскільки терміни національного походження часто поступаються латинським у стислості позначення понять та у можливості творення похідних слів.

Важко переоцінити і загальнокультурне значення латинської мови. В інтернаціональному словниковому фонді багатьох мов світу значне місце посідають латинізми. Найбільше їх, звичайно, в мовах романських: у французькій – 80-90%, в італійській – 70-80%. З германських мов найбільше їх в англійській – до 75%. Багато слів латинського походження є і в українській мові: *університет, факультет, ректор, декан, професор, студент, лабораторія, аудиторія* та ін. Розкриття значення цих слів у латинській мові уточнює сферу їх вживання в рідній мові.

У мови багатьох народів світу увійшли також латинські прислів'я, сентенції та афоризми, які давно стали крилатими висловами і часто зустрічаються у художній, науковій та публіцистичній літературі. Наприклад: *terra incognita* – невідома земля, *alma mater* – мати-годувальниця (традиційна образна назва навчальних закладів), *tabula rasa* – чиста дошка, *persona grata* – бажана особа, *festina lente* – поспішай поволі, *repetitio est mater studiorum* – повторення – мати навчання та ін.

Біологія (від грецьк. *bios* – життя і *logos* – слово, вчення) – це комплекс наук про живу природу. Предметом біології є всі прояви життя: структура та функції живих організмів, їх походження, розвиток та розповсюдження, зв'язки між собою та із неживою природою. Сам термін “біологія” був запропонований у 1802 р. Ж.Б. Ламарком і Г.Р. Тревіранусом, хоча зустрічався він і раніше – у працях Т. Роозе (1797 р.) та К. Бурдаха (1800 р.).

За об'єктом досліджень у системі біологічних наук розрізняють: ботаніку (від грецьк. *botane* – рослина, трава) – науку про рослини, зоологію (від грецьк. *zoon* – тварина і *logos* – вчення) – науку про тварин, анатомію (від грецьк. *anatome* – розтин) – науку про будову тіла та ін. Це – найбільш загальні, комплексні біологічні дисципліни, які мають велику кількість власних розділів, котрі інколи виокремлюють у самостійні дисципліни. Як і будь-яка наука, біологія має власну термінологію та номенклатуру – сукупність наукових назв та найменувань, які вживаються у ботаніці, зоології та інших біологічних комплексних дисциплінах.

Історія біологічної термінології заглиблюється корінням в античність. Прабатьківщиною багатьох сучасних природознавчих наук вважають Стародавню Грецію.

Одним із найвидатніших учених античного світу був Аристотель (384 – 322 рр. до н.е.). Аристотель створив одну із самих чітких і послідовних наукових систем, яка спиралася на колосальний емпіричний матеріал як із суспільних, так і з природничих дисциплін. У біології Аристотель розробив учення, в основі якого були спостереження над доцільністю в будові живих організмів: він розглядав розвиток органічних структур із зародка як факт прояву доцільності в природі. Знаменитий твір Аристотеля “Історія тварин”, в якому він описав і класифікував близько 500 видів тварин, ліг в основу

абсолютної більшості наступних праць із природознавства античності й середньовіччя.

“Батьком ботаніки” називають іншого давньогрецького вченого Теофраста (372 – 287 рр. до н.е.), справжнє ім’я якого було Тіртама. Прозвання “Theophrastos” – “володар божественної мови” він отримав за блискучий ораторський талант від свого вчителя Аристотеля. До нас дійшли лише два великі твори Теофраста з ботаніки: “Історія рослин” і “Про причини рослин”.

“Історія рослин” за змістом відповідає сучасним морфології, анатомії та систематиці рослин. Теофраст поділив усе рослинне царство на 4 відділи: дерева, кущі, багатолітники і трави, а кожний з відділів – на 2 групи: дикі й оброблювані рослини.

Друга праця Теофраста – “Про причини рослин” є обробкою того ж фактичного матеріалу, але під іншим кутом зору. По суті, вона присвячена теоретичним і прикладним питанням фізіології рослин. У ній Теофраст докладно описав способи походження, розмноження і зростання рослин, вплив зовнішніх факторів на їх життя. Багато уваги він приділив таким практичним питанням садівництва та агрономії як оброблення рослин, розмноження рослин насінням, штучне запилення, щеплення. Теофраст запровадив багато ботанічних термінів. Деякі з них вживаються і сьогодні, зокрема це назви життєвих форм рослин: дерева, чагарники, кущі, трави. Зрозуміло, що всі природничі терміни у той час були грецькими.

У II ст. до н. е. Рим підкоряє Грецію, внаслідок чого відбувається взаємозбагачення римської та грецької культур. Римляни, які на той час ще не мали такої розвинутої наукової традиції, почали засвоювати лексику грецьких наук. Частково разом із новими поняттями вони запозичували і слова, що їх означають. Водночас відбувався й інший процес – утворення власне латинських термінів для позначення наукових понять.

Одним із найвидатніших природознавців Стародавнього Риму був Гай Пліній Старший (23 – 79 рр. н. е.). Народився він у Кома – римській колонії в Цизальпійській Галлії, освіту здобув у Римі. Після його смерті залишилося 160 книг. Але з усіх його творів до нас дійшла лише “Природнича Історія”, що складається з 37 книг і є своєрідною енциклопедією знань про природу, накопичених в античному світі. 4 книги з неї присвячені фізиці та географії, 5 – опису і класифікації тваринного світу, а 21 – рослинному царству. В решті книг ішлося про неорганічну природу. За словами автора, для написання цього твору йому довелося дослідити близько двох тисяч томів. “Природнича історія” Плінія Старшого була авторитетним джерелом, з якого протягом багатьох століть брали відомості про навколишній світ і природу та цитували у посібниках із різних дисциплін.

У Середні віки інтерес до природничих наук значно зменшився. Але в добу Відродження вчені знов звертаються до античної наукової спадщини. З’являються написані латиною коментарі до творів давньогрецьких та давньоримських природознавців: Аристотеля, Теофраста, Плінія та ін.

Пізніше з'являються так звані “травники” – короткі описи лікарських рослин, оскільки розвиток біологічних знань у той час визначався, в основному, пріоритетами медицини. Після винаходу в XV ст. друкарства травники стали публікуватися регулярно. З наукової точки зору, ці праці були неточними і повними марновірств, але їхнє поширення стимулювало розвиток ботаніки. Авторами травників були, як правило, лікарі, яких цікавили, передусім, цілющі властивості рослин, однак необхідність розрізняти різноманітні рослини змушувала їх бути досить уважними в описах і ілюстраціях.

Травники продовжували виходити до кінця XVI ст., але вчених усе більше цікавили самі рослини, незалежно від їхніх лікувальних властивостей. Накопичені описи рослин потребували певної систематизації. У XVI ст. А. Чезальпіно класифікував рослини на основі будови їхніх квіток, плодів і насінь. У XVII ст. Р. Морісон виділив деякі “природні” групи рослин, зокрема родини зонтичних (*Umbelliferae*) і хрестоцвітих (*Cruciferae*). Англійський натураліст Дж. Рей пішов ще далі, об'єднавши родини в групи більш високого рангу. Він звернув увагу на важливість для класифікації кількості сім'ядоль, запропонувавши розрізняти однодольні і дводольні рослини. Він же визначив поняття “вид” і створив першу класифікацію хребетних.

Усі ці тенденції знайшли своє найбільш повне і послідовне втілення в працях видатного шведського вченого-натураліста Карла Ліннея (1707 – 1778 рр.), якого вважають основоположником наукової біологічної систематики. Він увів точну й конкретну термінологію в описи рослин і тварин (до нього терміни відрізнялися такою розпливчастістю і сплутаністю, що визначення рослин і тварин було майже неможливим).

Іншою важливою заслугою К. Ліннея було запровадження подвійної (біномінальної) біологічної номенклатури. У своїх ґрунтовній праці “Система природи” (1735 р.) він запропонував позначати кожний вид рослини або тварини двома латинськими словами – назвою роду та видовим епітетом. Ця лаконічна номенклатура замінила колишні багатослівні описи і діагнози, чим усунула безліч утруднень і помилок. З уведенням системи подвійних назв позначення видів рослин і тварин стали значно коротшими. Наприклад, один із видів шипшини називався раніше *Rosa caule aculeato, pedunculis hispidis, calycibus semipinnatis glabris* – Шипшина із шипастим стеблом, щетинистими квітконосами, напівпір'ястими гладкими чашолисточками; в ліннеївській номенклатурі назва цього виду виражається лише двома словами: *Rosa centifolia* – Шипшина столиста.

Лінней відкрив і описав близько 2000 видів рослин. Разом із тим він запропонував нову класифікацію рослин, яка хоча і була штучною, але виявилася досить зручною. Він класифікував рослини за кількістю і розташуванням тичинок, маточок і плодолистиків (репродуктивних структур квітки). Така “статева” система завдяки своїй простоті і легкості отримала широке визнання.

Таким чином, К. Лінней систематизував майже увесь накопичений фактичний матеріал із ботаніки та зоології, який знаходився до того в хаотичному стані; визначив такі таксономічні категорії як рід, порядок, клас, що мало велике значення для подальшого розвитку класифікації рослинного та тваринного світу.

Сучасні ботанічні та зоологічні номенклатури беруть початок у класичних працях К. Ліннея. Сьогодні під терміном “біологічна номенклатура” розуміють систему наукових назв для позначення груп організмів, які пов’язані тим чи іншим ступенем спорідненості – таксонів (від грецьк. “порядок, розташування”). Єдина латинська біологічна номенклатура забезпечує універсальність і стабільність наукових назв рослин і тварин. Для одного таксона може бути встановлено лише одну назву. Вибір назви визначається правилом пріоритету, згідно з яким дійсною є лише найдавніша з оприлюднених назв, що відповідає вимогам біологічної номенклатури. У ботаніці з 1935 р. законна публікація нового таксона рослини повинна обов’язково супроводжуватися діагнозом (описом) рослини, написаним латинською мовою.

Правила біологічної номенклатури розробляють міжнародні комітети з номенклатур, які з метою уніфікації номенклатурних найменувань видають спеціальні кодекси, що мають силу законодавчих документів для наукових публікацій. У 1969 р. був розроблений Міжнародний кодекс номенклатури культурних рослин. Чинний Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури був прийнятий XV Міжнародним ботанічним конгресом у 1994 р. Існують також окремі кодекси зоологічної номенклатури та номенклатури бактерій.

Міжнародними кодексами номенклатур закріплено статус єдиної професійної мови біологічних дисциплін саме за латиною. І це не є лише даниною науковій традиції. Не менш важливим є те, що латина є мертвою мовою: латинські біологічні терміни не змішуються із загальноживаною лексикою національних мов, що забезпечує їх ізольованість та однозначність.

Отже, латинська мова є єдиною професійною мовою для вчених-біологів усього світу. Тому вивчення термінологічної латини є необхідним для майбутніх фахівців агробіологічного профілю.

Тема 2. ФОНЕТИЧНА СИСТЕМА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.

1. Латинський алфавіт.
2. Класифікація звуків.
3. Правила вимови голосних, дифтонгів, приголосних, буквосполучень.
4. Буквосполучення грецького походження з придиховим h.
5. Основи складоподілу.
6. Довгі та короткі склади.
7. Умови позиційної довготи/короткості голосних у другому складі від кінця слова.
8. Правила наголошення.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Латинська мова та основи ботанічної систематики : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О.Ю. Латинська мова для студентів напряму «Водні біоресурси та аквакультура» : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : ВПЦ НУБіП, 2015. – 224 с.
3. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. Орлова Н.В. Біологічна латина : навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів / Н.В. Орлова. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. Мовчан Ю.В. Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження) Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47 – 86.
6. Якубенко Б.Є. Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України) : навч. посібник для студентів класичних та аграрних університетів / Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

У сучасній біологічній термінології використовується новолатинський алфавіт, що складається з 25 букв.

Буква	Назва	Вимова	Приклад	Українська транскрипція	Переклад
A a	а	[a]	ámnis	[áмніс]	річка
B b	бе	[б]	bárbus	[бáрбус]	марена
C c	це	[к], [ц]	carássius cyprínus	[карáсіус] [ціпрінус]	карась короп
D d	де	[д]	dúrus	[дúрус]	твердий
E e	е	[e]	extérnus	[екстéрнус]	зовнішній
F f	еф	[ф]	fons	[фонс]	джерело
G g	ге	[г]	góbio	[гóбіо]	пічкур
H h	га	[г]	hérba	[гéрба]	трава
I i	і	[і]	ídus	[íдус]	в'язь
J j	йота	[й]	rája	[ра́йа]	скат
K k	ка	[к]	kálium	[ка́ліум]	калій
L l	ель	[ль]	lóta	[льо́та]	минь
M m	ем	[м]	máre	[ма́ре]	море
N n	ен	[н]	níger	[ні́гер]	чорний
O o	о	[о]	os	[ос]	кістка
P p	пе	[п]	pérca	[пе́рка]	окунь
Q q	ку	[к]	áqua	[а́ква]	вода
R r	ер	[р]	rúber	[ру́бер]	червоний
S s	ес	[с], [з]	sálmo ésox	[са́льмо] [éзокс]	лосось щука
T t	те	[т]	tínca	[ті́нка]	лин
U u	у	[у]	únda	[у́нда]	хвиля
V v	ве	[в]	víta	[ві́та]	життя
X x	ікс	[кс], [кз]	xíphias exémplar	[ксíфіас] [екзéмпляр]	риба-меч зразок
Y y	іпсилон	[і]	typus	[ті́пус]	тип
Z z	зета	[з], [ц]	zoológia zíncum	[зоольо́гіа] [ці́нкум]	зоологія цинк

У класичному латинському алфавіті не було букви **J j** “йота”: її ввели лише у XVI столітті для позначення нескладового **i**. Не було в латинському алфавіті і букви **W w** “дубль-ве”, але у сучасній біологічній номенклатурі вона вживається при написанні власних назв, запозичених з європейських мов: *Barbus waleckii* – Марена Валецького.

У латинській мові 6 голосних, які позначаються буквами: **a, e, i, o, u, y**.

Буква **a** вимовляється як укр. [a]: *ábramis* [áбраміс] – лящ, *ánimál* [áнімаль] – тварина.

У латинській мові 18 приголосних, які позначаються буквами: **b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z.**

Більшість з них не має варіативності у читанні. Тому розглянемо лише ті приголосні, вимова яких може становити певні труднощі.

Буква **c** може вимовлятися як укр. [к] або [ц]:

c

вимовляється як [к]:

- 1) перед голосними **a, o, u**:
carássi^us [кара́сіус] – карась
cónger [ко́нгер] – вугор
lácus [лякус] – озеро;
- 2) перед приголосними та в кінці слова:
dúctus [дúктус] – протока
lac [ляк] – молоко

вимовляється як [ц]:

- 1) перед голосними **e, i, y**:
céntum [це́нтум] – сто
ríscis [рі́сціс] – риба
сурínus [ціпрíнус] – короп;
- 2) перед дифтонгами **ae, oe**:
саésius [це́зіус] – сизий
соерúleus [церу́леус] – голубий, блакитний

Буква **g** вимовляється як укр. [г] (*проривне*) або рос. [г]: góbio [го́біо] – пічкур, génus [ге́нус] – рід.

Буква **h** вимовляється з придихом як нім. [h] або укр. [г] (*гортанне*): hómo [го́мо] – людина, húbrida [гі́брида] – гібрид.

Буква **l** завжди вимовляється напівм'яко [ль], як у сучасних європейських мовах: lóta [льо́та] – минь, álb^us [альбу́с] – білий.

Буква **q** вживається лише в сполученні з буквою **u**. Сполука **qu** вимовляється як укр. [кв]: áqua [а́ква] – вода, quér^ucus [кве́ркус] – дуб.

Буква **s** може вимовлятися як укр. [с] або [з]:

s

вимовляється як [с]

- у більшості випадків:
- sálm^o [са́льмо] – лосось
 - sánder [са́ндер] – судак
 - silúrus [сілюрус] – сом
 - salsus [сальсус] – солоний

вимовляється як [з]:

- 1) між голосними:
ésox [е́зокс] – щука;
- 2) між голосними і буквами **m, n**:
organísm^us [органі́змус] – організм
volgénsis [волге́нзіс] – волзький

Подвоєння **ss** завжди вимовляється як [сс]: clássi^s [клясі́с] – клас, recéss^us [реце́сус] – відлив.

Буква **x** може вимовлятися як укр. [кс] або [кз]:

x

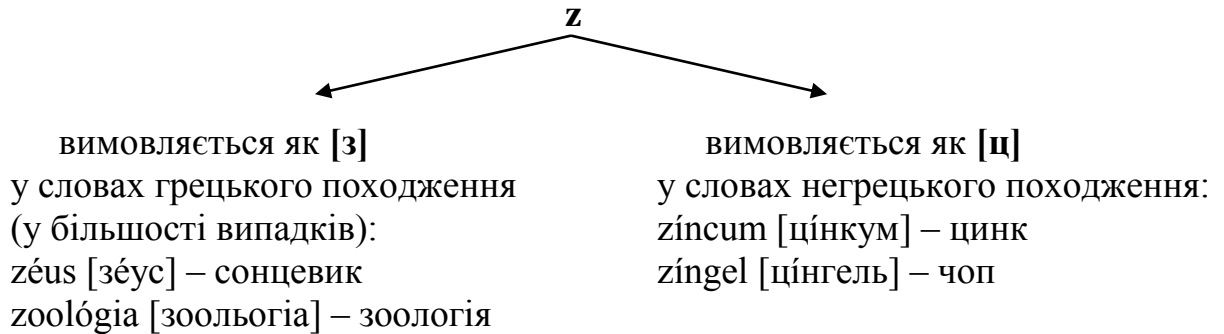
вимовляється як [кс]

- у більшості випадків:
- dént^{ex} [де́нтекс] – зубань
 - xíphi^{as} [ксіфі́ас] – риба-меч

вимовляється як [кз]

- зрідка між голосними:
- exémpl^{ar} [екзе́мпляр] – зразок
 - exámen [екза́мен] – іспит

Буква **z** може вимовлятися як укр. [з] або [ц]:

У словах грецького походження зустрічаються сполучення з придиховим **h**: **ch, ph, rh, th**. Такі буквосполучення графічно позначали відповідний звук грецької мови, тому кожний з цих диграфів вимовляється як один звук.

Буквосполучення **ch** вимовляється як укр. [x]: chórda [хорда] – хорда, cóncha [кóнха] – раковина;

ph вимовляється як укр. [ф]: phillum [фі́лліум] – тип (*таксономічна категорія*), hydrosphaera [гі́дросфе́ра] – гідросфера;

rh вимовляється як укр. [р]: rhódeus [ро́деус] – звичайний гірчак, rhizóma [різо́ма] – кореневище;

th вимовляється як укр. [т]: thúnus [ту́ннус] – тунець, thymállus [тіма́лліус] – харіус;

sch вимовляється як укр. [сх]: schema [схема] – схема, schoenopléctus [схеноплéктус] – схеноплект.

У деяких випадках сполучення **sch** є запозиченням не з грецької, а з інших мов. Як правило, воно використовується при транслітерації власних назв та назв, що від них походять, для передачі звуків, не властивих латинській мові:

ch – [ч]: Gobius bucchichí – Бичок Букчича

tsch – [ч]: knipowitschia – Бичок-кніповичія

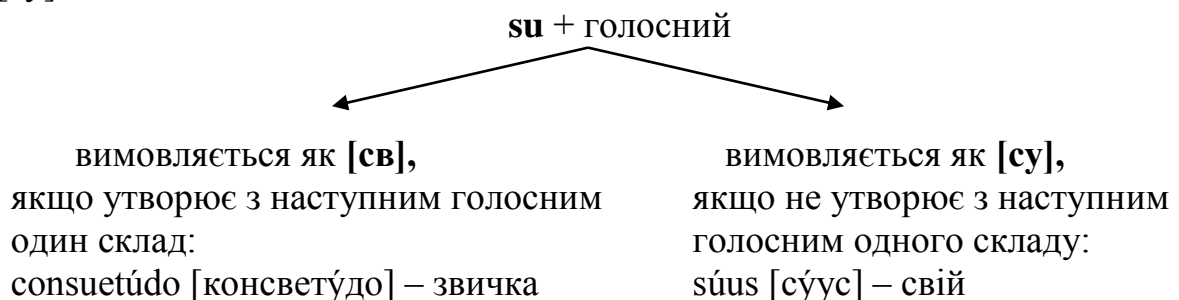
sch – [ш]: Syngnathus schmidtí – Морська голка пелагічна

stsch – [щ]: Stipa syreistschikovii – Ковила Сирейщикова.

Власні назви читаються за нормами мови-оригіналу.

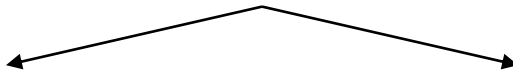
Буквосполучення **ngu** перед голосними вимовляється як [нгв]: anguilla [ангві́лля] – річковий вугор, а перед приголосними як [нгу]: lóngus [льо́нгус] – довгий.

Буквосполучення **su** перед голосними може вимовлятися як [св] або [су]:

Буквосполучення **ti** перед голосними може вимовлятися як [ці] або [ті]:

ti + голосний

вимовляється як [ці]

у більшості випадків:

navigátio [навігáціо] – плавання

aquátio [аквáціо] – водосховище

вимовляється як [ті],

якщо це буквосполучення

стоїть після **s, t, x**:

béstia [бéстія] – звір

Перед приголосними буквосполучення **ti** завжди вимовляється як [ті]:
aquáticus [аквáтікус] – водний, tíncá [тінка] – лин.

У латинській мові голосні розрізняються за довготою вимови: звуки можуть бути довгими або короткими. Довгі звуки вимовляються приблизно вдвічі довше, ніж короткі. На письмі довгота чи короткість звука позначається спеціальними надрядковими знаками, які ставляться над буквою: довгота звука позначається горизонтальною рисою (¯), а короткість – дужкою (ˇ).

Наприклад: **ā** – [ā] довгий, **ă** – [ă] короткий.

Довгими чи короткими звуки можуть бути за природою або за положенням.

Як складотворчий елемент можуть виступати лише голосні або дифтонги: у слові стільки складів, скільки голосних або дифтонгів.

Поділ на склади у латинських словах здійснюється:

1) між двома голосними:

strí-a – смуга, mé-us – мій;

2) між голосним (або дифтонгом) і приголосним:

rá-na – жаба, praé-cox – ранній;

3) між голосним і групою “muta cum liquida” – сполученням німого звука **b, p, d, t, c, g** з плавним **r, l** (**br, bl, pr, pl, dr, dl, tr, tl, cr, cl, gr, gl**):

rú-bra – червона, rá-tri-a – батьківщина;

4) всередині групи приголосних:

а) між двома приголосними:

pis-cis – риба, al-ba – біла;

б) між трьома приголосними перед останнім приголосним (крім сполучень з групою “muta cum liquida”):

fúnc-ti-o – функція, la-cús-tris – озерна.

Залежно від голосного склад, що його містить, також може бути довгим або коротким.

Склад довгий:

1) якщо містить дифтонг: hydrosp^hae^ra – гідросфера;

2) якщо після голосного стоять подвійні приголосні **x** або **z**:

comp^lex^{us} – комплекс, сукупність, líza – кефаль-ліза;

3) якщо після голосного стоять два і більше приголосних, крім групи “muta cum liquida”:

profūndus – глибокий, accēssus – прилив.

Крім того, слід запам’ятати довгі суфікси, які часто зустрічаються у біологічних термінах:

-āl-	boreālis – північний, orientālis – східний
-ār-	vulgāris – звичайний, rivulāris – струмковий
-āt-	dentātus – зубчастий, maculātus – плямистий
-ūr-	natūra – природа, nomenclatūra – номенклатура
-ūt-	acūtus – гострий, minūtus – малий
-īn-	marīnus – морський, piscīna – став, садок для риби
-īv-	comparatīvus – порівняльний, aestīvus – літній
-ōs-	spinōsus – колючий, squamōsus – лускатий

Склад короткий:

1) якщо голосний стоїть перед іншим голосним або **h**:

fluvius – річка, contrāho – стягую;

2) якщо голосний стоїть перед групою “muta cum liquida” – сполученням німого звука **b, p, d, t, c, g** з плавним **r, l** (**br, bl, pr, pl, dr, dl** і т.д.): éphēdra – ефедра, хвойник, múltīplex – численний.

Не подовжують складу також буквосполучення грецького походження **ch, ph, rh, th**, оскільки кожне з них вимовляється як один звук: stómāchus – шлунок.

Слід запам’ятати і деякі короткі суфікси:

-ōl-	lutéōlus – жовтуватий, fovéōla – ямка
-ūl-	rivulus – струмок, ramulus – гілочка
-cūl-	pisciculus – рибка, dulciculus – солодкуватий
-īl-	fluviatilis – річковий, gracilis – стрункий
-bīl-	vegetabilis – рослинний, stabilis – постійний
-īc-	aquatilis – річковий, rusticus – сільський
-īd-	viridis – зелений, fluidus – рідкий

Якщо голосний стоїть перед одним приголосним, то він може бути як довгим, так і коротким за природою. У таких випадках довгота чи короткість голосного позначається надрядковими знаками: lacūna – лагуна, animal – тварина.

У латинській мові склади рахують від кінця слова:

bi-o-lo-gi-a – біологія.

5 4 3 2 1

У латинській мові наголос ніколи не ставиться на перший склад від кінця слова і далі третього складу від кінця слова.

У двоскладових словах наголос завжди ставиться на другому складі від кінця слова: víta – життя, múgīl – кефаль.

Для того, щоб визначити місце наголосу у багатоскладових словах, слід дотримуватися правила другого складу.

Правило другого складу

У багатоскладових словах наголос залежить від кількісної характеристики другого складу від кінця слова. Якщо другий склад від кінця слова довгий, то наголос ставиться на нього, а якщо короткий – то наголос ставиться на третій склад від кінця слова, незалежно від його довготи.

Наприклад: у слові eu-ro-pe-us – *європейський* другий склад від кінця слова є довгим (містить дифтонг), тому наголос ставиться на нього. У слові ál-vě-us – *русло* другий склад від кінця слова є коротким (голосний стоїть перед іншим голосним), тому наголос ставиться на третій склад від кінця слова.

Крім того, слід запам'ятати особливості наголошення деяких кінцевих терміноелементів:

Кінцевий терміноелемент	Приклади
-phŷton, -phŷta (від грецьк. <i>phyton</i> – рослина)	hygróphŷton – гігрофіт (<i>рослина, пристосована до надмірних умов зволоження</i>) Equisetóphŷta – відділ Хвощеподібні
-mŷcōta, -mŷcētes (від грецьк. <i>tykes</i> – гриб)	Мухомŷcōta – відділ Слизовики Zygomŷcētes – клас Зигоміцети
-fēra, -fēra, -fērum (від лат. <i>fero</i> – несу) -phōrus, a, um (від грецьк. <i>phero</i> – несу)	frúctīfer, fēra, fērum – плодоносний Crucífērae – родина Хрестоцвіті (<i>букв.: Хрестоносні</i>) phósphōrus – фосфор (<i>букв.: той, що несе світло</i>)
-ptēra (від грецьк. <i>pteron</i> – крило)	Lepidóptēra – ряд Лускокрилі Díptēra – ряд Двокрилі
-phīlus, a, um (від грецьк. <i>phileo</i> – люблю)	hygróphīlus – вологолюбний thermóphīlus – теплолюбний

Тема 3.

МОРФОЛОГІЧНА СИСТЕМА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ. ІМЕННИК.

1. Частини мови.
2. Самостійні і службові частини мови.
3. Граматичні категорії іменника: рід, число, відмінок.
4. Словникова форма іменника.
5. Поділ іменників на відміни.
6. Основа іменника.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Латинська мова та основи ботанічної систематики : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О.Ю. Латинська мова для студентів напряму «Водні біоресурси та аквакультура» : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : ВПЦ НУБіП, 2015. – 224 с.
3. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. Орлова Н.В. Біологічна латина : навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів / Н.В. Орлова. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. Мовчан Ю.В. Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження) Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47 – 86.
6. Якубенко Б.Є. Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України) : навч. посібник для студентів класичних та аграрних університетів / Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

Самостійні частини мови

Іменник – Nomen substantivum
Прикметник – Nomen adiectivum
Дієслово – Verbum
Займенник – Pronomen
Числівник – Nomen numerale

Службові частини мови

Прислівник – Adverbium
Прийменник – Praepositio
Сполучник – Coniunctio
Частка – Particula
Вигук – Interiectio

Майже 90% біологічної номенклатури становлять іменники та прикметники. Тому саме цим частинам мови ми приділяємо найбільшу увагу в нашому курсі латини.

У латинській мові, як і в українській, іменники мають граматичні категорії роду, числа та відмінка.

Рід іменників

Іменники в латинській мові належать до одного з трьох родів:

genus masculinum (*m*)* – чоловічий рід
(рід) femininum (*f*) – жіночий рід
neutrum (*n*) – середній рід.

Рід іменників у латинській та українській мовах часто не збігається. Наприклад: слово *piscis* – *риба* в латинській мові належить до чоловічого роду, а в українській – до жіночого; слово *genus* – *рід* у латинській мові належить до середнього роду, а в українській – до чоловічого. Тому при визначенні роду латинського іменника не слід орієнтуватися на рід відповідного іменника в українській мові.

Рід іменника в латинській мові визначається:

- a) за значенням;
- b) за закінченням називного відмінка однини.

Визначення роду іменника за його значенням

Рід	Іменники	Приклади
<i>m</i>	назви осіб та тварин чоловічої статі, назви річок та місяців	studiosus – студент, cattus – кіт, Borysthenes – Борисфен, September – вересень
<i>f</i>	назви осіб та тварин жіночої статі, назви міст та країн, назви дерев та кущів	studiosa – студентка, catta – кицька, Kiiovia – Київ, Rossia – Русь, quercus – дуб
<i>n</i>	деякі невідмінювані іменники	thlaspi – талабан (<i>польовий бур'ян</i>)

NB! Деякі назви дерев та кущів належать до чоловічого або середнього роду:

Чоловічий рід

philadelphus – чубушник, жасмин садовий
symphoricarpos – сніжноягідник
osmanthus – османт
rosmarinus – розмарин
cistus – ладанник
unedo – суничник
rubus – ожина

Середній рід

acer – клен
ribes – смородина
jasminum – жасмин справжній
viburnum – калина
taxodium – таксодій
-dendron:
sequoiadendron – секвоядендрон
rhododendron – рододендрон

* У словниках рід іменників скорочено позначається початковими буквами.

До третьої відміни належать іменники всіх родів, які в gen. sing. мають закінчення **-is**:

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	piscis – риба	pars – частина	mare – море
Gen. sing.	pisc is – риби	part is – частини	mar is – моря.

До четвертої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, а також деякі іменники жіночого роду, які в gen. sing. мають закінчення **-us**:

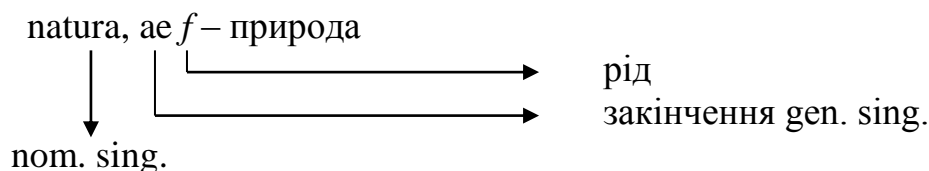
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom. sing.	lacus – озеро	quercus – дуб	cornu – ріг
Gen. sing.	lac us – озера	querc us – дуба	corn us – рогу.

До п'ятої відміни належать іменники жіночого роду, які в gen. sing. мають закінчення **-ei**: species – вид, specie**i** – виду.

У словниках латинські іменники подаються таким чином:

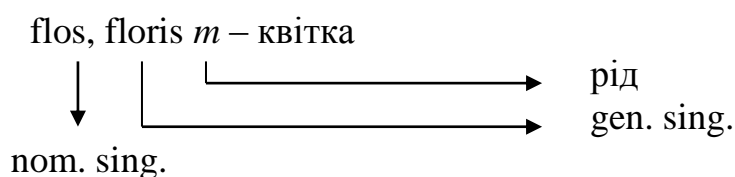
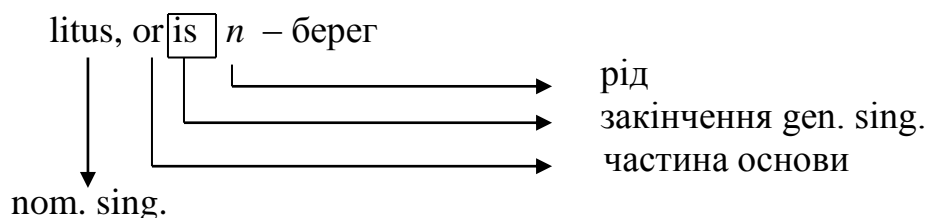
Форма називного відмінка однини	, закінчення родового відмінка однини	рід іменника
---------------------------------	---------------------------------------	--------------

Наприклад:

NB! Якщо в основі іменника відбуваються зміни, то закінчення gen. sing. подається з частиною основи; якщо слово односкладове, то форма gen. sing. наводиться повністю.

Наприклад:

NB! Іменники варто запам'ятовувати у словниковій формі.

Основа іменника – це незмінювана частина слова, яка передає його лексичне значення.

NB! Для того, щоб визначити основу латинського іменника, необхідно поставити його у форму родового відмінка однини (gen. sing.) і відкинути закінчення.

Наприклад:

Словникова форма	Gen. sing.	Основа
aqua, ae <i>f</i> – вода	aqu- ae	aqu-
stagnum, i <i>n</i> – став	stagn- i	stagn-
lacus, us <i>m</i> – озеро	lac- us	lac-
species, ei <i>f</i> – вид	speci- ei	speci-

Як видно з наведених прикладів, у більшості іменників I, II, IV і V відмін практична основа збігається з основою в називному відмінку. Але в іменників III відміни практична основа слова часто не збігається з основою в називному відмінку. Тому у словниковій формі іменників III відміни подається закінчення gen. sing. з частиною основи, в якій відбулися зміни. Для того, щоб визначити основу іменника III відміни, слід поставити його у форму gen. sing. і відкинути закінчення **-is**.

Наприклад:

Словникова форма	Gen. sing.	Основа
litus, oris <i>n</i> – берег	litor- is	litor-
radix, icis <i>f</i> – корінь	radic- is	radic-
flumen, inis <i>n</i> – річка	flumin- is	flumin-

Визначення основи іменників необхідне для їх відмінювання та утворення складних біологічних термінів.

Тема 4. ПРИКМЕТНИК. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ.

1. Граматичні категорії прикметника: рід, число, відмінок, ступені порівняння.
2. Групи прикметників.
3. Відмінювання прикметників першої групи.
4. Відмінювання прикметників другої групи.
5. Узгодження прикметників з іменниками.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Латинська мова та основи ботанічної систематики : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О.Ю. Латинська мова для студентів напряму «Водні біоресурси та аквакультура» : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : ВПЦ НУБіП, 2015. – 224 с.
3. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. Орлова Н.В. Біологічна латина : навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів / Н.В. Орлова. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. Мовчан Ю.В. Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження) Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47 – 86.
6. Якубенко Б.Є. Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України) : навч. посібник для студентів класичних та аграрних університетів / Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

Прикметники в латинській мові, як і іменники, мають граматичні категорії роду (*masculinum, femininum, neutrum*), числа (*singularis et pluralis*) та відмінка (*nominativus, genetivus etc.*).

Латинські прикметники поділяються на дві великі групи: до першої групи належать прикметники I-II відмін, до другої – прикметники III відміни.

Прикметники першої групи мають такі родові закінчення:

чоловічий рід	жіночий рід	середній рід
(m)	(f)	(n)
-us, -er	-a	-um

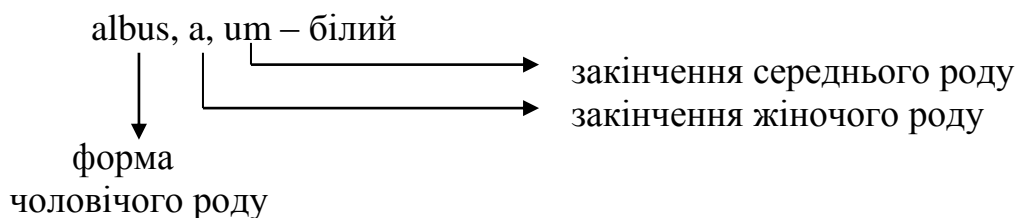
Наприклад: **albus** – білий, **alba** – біла, **album** – біле
niger – чорний, **nigra** – чорна, **nigrum** – чорне.

NB! Більшість прикметників на **-er** втрачають **-e-** при відмінюванні (явище випадного голосного): ruber – червоний, rubra – червона, rubrum – червоне. Деякі прикметники зберігають **-e-** при відмінюванні: asper – шорсткий, aspera – шорстка, asperum – шорстке. Зберігають **-e-** при відмінюванні також усі прикметники з кінцевим терміноелементом **-fer** «*носний*»: squamifer – лусконосний, squamifera – лусконосна, squamiferum – лусконосне.

У словниках латинські прикметники першої групи подаються таким чином:

Форма чоловічого роду	,	закінчення жіночого роду	,	закінчення середнього роду
--------------------------	---	-----------------------------	---	-------------------------------

Наприклад:

NB! Прикметники першої групи жіночого роду (із закінченням **-a**) відмінюються за зразком іменників I відміни, прикметники чоловічого роду (із закінченнями **-us**, **-er**) та середнього роду (із закінченням **-um**) – за зразком іменників II відміни.

Усі прикметники другої групи відмінюються за III відміною і залежно від кількості закінчень у формі nom. sing. поділяються на три підгрупи:

1) прикметники з трьома родовими закінченнями:

<i>чоловічий рід</i>	<i>жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>
(m)	(f)	(n)
-er	-is	-e

lacuster – озерний, lacustris – озерна, lacustre – озерне
silvester – лісовий, silvestris – лісова, silvestre – лісове

Словникова форма: lacuster, stris, stre – озерний
silvester, stris, stre – лісовий;

2) прикметники з двома родовими закінченнями:

<i>чоловічий і жіночий рід</i>	<i>середній рід</i>
(m, f)	(n)
-is	-e

vulgaris – звичайний, vulgaris – звичайна, vulgare – звичайне

brevis – короткий, brevis – коротка, breve – коротке

Словникова форма: vulgaris, e – звичайний
brevis, e – короткий;

3) прикметники з одним родовим закінченням, спільним для всіх трьох родів:

чоловічий, жіночий, середній рід

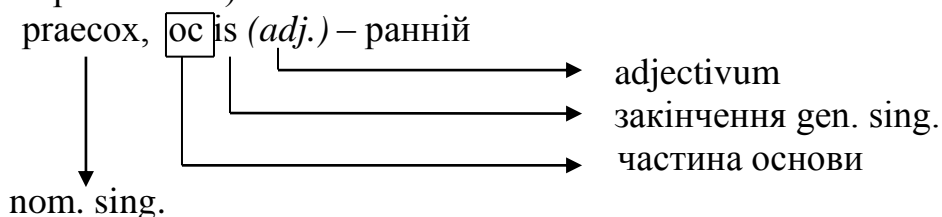
(m, f, n)

-r / -s / -x

praesox – ранній, рання, ранне

sempervirens – вічнозелений, вічнозелена, вічнозелене.

У словнику такі прикметники подаються, як і іменники, із зазначенням закінчення родового відмінка. Інколи у словниковій формі прикметників з одним родовим закінченням у дужках скорочено позначають: adj. (від лат. *adjectivum* – прикметник):

У прикметників з одним родовим закінченням основа визначається, як і в іменників III відміни: шляхом відкидання закінчення *-is* від форми gen. sing.

Nom. sing.	Gen. sing.	Основа
praesox	praesoc-is	praesoc-
sempervirens	sempervirent-is	sempervirent-

Родові закінчення латинських прикметників

Прикметники першої групи (I-II відміни)	Прикметники другої групи (III відміни)																					
<table border="0"> <tr> <td><i>m</i></td> <td><i>f</i></td> <td><i>n</i></td> </tr> <tr> <td>-us, -er</td> <td>-a</td> <td>-um</td> </tr> <tr> <td>II відміна</td> <td>I відміна</td> <td>II відміна</td> </tr> </table>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	-us, -er	-a	-um	II відміна	I відміна	II відміна	<p>1) прикметники трьох закінчень:</p> <table border="0"> <tr> <td><i>m</i></td> <td><i>f</i></td> <td><i>n</i></td> </tr> <tr> <td>-er</td> <td>-is</td> <td>-e</td> </tr> </table> <p>2) прикметники двох закінчень:</p> <table border="0"> <tr> <td><i>m, f</i></td> <td><i>n</i></td> </tr> <tr> <td>-is</td> <td>-e</td> </tr> </table> <p>3) прикметники одного закінчення:</p> <table border="0"> <tr> <td><i>m, f, n</i></td> </tr> <tr> <td>-r / -s / -x</td> </tr> </table>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	-er	-is	-e	<i>m, f</i>	<i>n</i>	-is	-e	<i>m, f, n</i>	-r / -s / -x
<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>																				
-us, -er	-a	-um																				
II відміна	I відміна	II відміна																				
<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>																				
-er	-is	-e																				
<i>m, f</i>	<i>n</i>																					
-is	-e																					
<i>m, f, n</i>																						
-r / -s / -x																						

Прикметники в латинській мові завжди ставляться після іменників і узгоджуються з ними у роді, числі та відмінку. Для того, щоб узгодити прикметник з іменником, необхідно:

- 1) визначити рід іменника (за словниковою формою);
- 2) визначити групу та підгрупу прикметника;
- 3) у словниковій формі прикметника знайти родові закінчення, відповідне роду іменника;
- 4) утворити необхідну родову форму прикметника, додавши до його основи родові закінчення.

Наприклад, необхідно узгодити прикметник *biologicus*, *a*, *um* – біологічний з іменниками: *terminus*, *i* *m* – термін; *forma*, *ae* *f* – форма; *individuum*, *i* *n* – особина.

Іменник *terminus* належить до чоловічого роду (*m*). Прикметник *biologicus*, *a*, *um* належить до першої групи, має родові закінчення чоловічого роду **-us**:

біологічний термін – *terminus biologicus*.

Іменник *forma* належить до жіночого роду (*f*). Закінчення жіночого роду прикметників першої групи **-a**:

біологічна форма – *forma biologica*.

Іменник *individuum* належить до середнього роду (*n*). Закінчення середнього роду прикметників першої групи **-um**:

біологічна особина – *individuum biologicum*.

Якщо іменник і прикметник належать до різних відмін, то при узгодженні закінчення прикметника та іменника можуть не збігатися.

Наприклад: *flumen*, *inis* *n* – річка (*montanus*, *a*, *um* – гірський).

Іменник *flumen* є іменником середнього роду III відміни. Прикметник *montanus*, *a*, *um* є прикметником першої групи із закінченням середнього роду **-um** (II відміна).

гірська річка – *flumen montanum*.

aqua, *ae* *f* – вода (*dulcis*, *e* – прісний)

Іменник жіночого роду *aqua* належить до I відміни. Прикметник *dulcis*, *e* є прикметником з двома родовими закінченнями і належить до III відміни.

прісна вода – *aqua dulcis*.

methodus, *i* *f* – метод (*novus*, *a*, *um* – новий).

Іменник *methodus* є іменником жіночого роду II відміни. Прикметник *domesticus*, *a*, *um* є прикметником першої групи із закінченням жіночого роду **-a** (I відміна): новий метод – *methodus nova*.

Прикметники III відміни незалежно від кількості родових закінчень відмінюються за голосним типом III відміни. Прикметники чоловічого і жіночого роду мають у nom. plur. спільне закінчення **-es**, а прикметники середнього роду – закінчення **-ia**. У gen. plur. прикметники всіх родів мають закінчення **-ium**.

**Зразки відмінювання прикметників III відміни
в nom. et gen. sing. et plur.**

lacuster, stris, stre – озерний

	Sing.			Plur.	
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
Nom.	lacuster	lacustris	lacustre	lacustr- es	lacustr- ia
Gen.		lacustr- is		lacustr- ium	

vulgaris, e – звичайний

	Sing.		Plur.	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
Nom.	vulgaris	vulgare	vulgar- es	vulgar- ia
Gen.		vulgar- is		vulgar- ium

praesox, ocis – ранній

	Sing.			Plur.	
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
Nom.	praesox			praesoc- es	praesoc- ia
Gen.		praesoc- is		praesoc- ium	

За зразком прикметників III відміни з одним родовим закінченням відмінюються також дієприкметники теперішнього часу активного стану: patans, antis – плаваючий, repens, entis – повзучий, nutans, antis – пониклий та ін.

При узгодженні прикметників III відміни з іменниками та при відмінюванні словосполучень слід пам'ятати, що закінчення іменників і прикметників можуть не збігатися.

Наприклад: річкова водойма – *aquarium fluviatilis*.

Іменник *aquarium* відмінюється за II відміною, прикметник *fluviatilis* – за голосним типом III відміни:

	Sing.		Plur.	
Nom.	aquari- um	fluviatil- e	aquari- a	fluviatil- ia
	<i>річкова водойма</i>		<i>річкові водойми</i>	
Gen.	aquari- i	fluviatil- is	aquari- orum	fluviatil- ium
	<i>річкової водойми</i>		<i>річкових водойм</i>	

Тема 5.
БІОЛОГІЧНА СИСТЕМАТИКА.
БІНОМІНАЛЬНІ НАЗВИ РОСЛИН І ТВАРИН.

1. Поняття «систематика», «класифікація», «таксономія»
2. Загальні відомості про таксономічні категорії.
3. Таксони.
4. Вид як основна таксономічна категорія біологічної систематики.
5. Способи вираження видових епітетів.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Латинська мова та основи ботанічної систематики : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О.Ю. Латинська мова для студентів напряму «Водні біоресурси та аквакультура» : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : ВПЦ НУБіП, 2015. – 224 с.
3. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. Орлова Н.В. Біологічна латина : навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів / Н.В. Орлова. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. Мовчан Ю.В. Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження) Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47 – 86.
6. Якубенко Б.Є. Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України) : навч. посібник для студентів класичних та аграрних університетів / Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

Перші спроби класифікації рослин і тварин відомі ще за часів античності. Але основоположником дійсно наукової сучасної систематики вважають шведського вченого-натураліста К. Ліннея.

Систематика – це розділ біології, завданням якого є опис і позначення всіх існуючих та вимерлих організмів, а також їх класифікація за різними рангами. Систематику часто поділяють на дві частини: теоретичну – таксономію та практичну – класифікацію.

Часто терміни “систематика”, “класифікація” і “таксономія” вживають як синоніми. Але таксономія розробляє теоретичні основи класифікації організмів, а систематика позначає й описує упорядковані і класифіковані біологічні об’єкти та створює на цій основі їхні системи.

Таким чином:

Класифікація – це розподіл живих організмів за ознаками подібності в ієрархічній системі.

Таксономія – це розділ систематики, який вивчає систему позначення підпорядкованих груп об’єктів.

Таксономія оперує такими поняттями як “таксономічна категорія” і “таксон”.

Поняття “таксономічна категорія” вживається для позначення підпорядкованих груп рослин і тварин, які відрізняються за ступенем спорідненості. Таксономічні категорії означають не реальні організми, а ранги їх класифікації чи ступені ієрархії.

До основних таксономічних категорій належать: вид, рід, родина, порядок (у рослин) / ряд (у тварин), клас, відділ (у рослин) / тип (у тварин), царство (докладніше див. § 28).

Таксономічні категорії різного рангу присвоюють конкретним відокремленим групам споріднених організмів – **таксонам** (від грецьк. *taxis* – порядок, розташування).

Латинські назви таксонів, залежно від кількості слів, поділяються на уніномінальні, біномінальні, тріномінальні і складені.

Назви	Таксони
уніномінальні	царство, відділ / тип, клас, порядок / ряд, родина, коліно / триба, рід
біномінальні	вид
тріномінальні	підвид (у тварин)
складені	підвид (у рослин), різновид / варієтет, форма

Основною таксономічною категорією біологічної систематики є **вид**. Вид поєднує популяції екземплярів, які характеризуються рядом спільних морфофізіологічних ознак і сукупно займають суцільний або частково розірваний ареал.

NB! Латинські назви видів рослин і тварин є **біномінальними** (від лат. *bi* – дво-, *nomen* – ім’я), тобто вони складаються з двох слів: назви роду і видового епітета.

Назва виду: назва роду + видовий епітет

Назви родів рослин і тварин, як правило, є іменниками у називному відмінку однини:

Perca – рід Окунь, *Nymphaea* – рід Латаття (назви таксонів пишуться з великої букви).

У біологічній номенклатурі існує три основних способи вираження видових епітетів.

Способи вираження видових епітетів

Частина мови	Вид синтаксичного зв'язку	Приклади
прикметник (<i>nom. sing.</i>)	узгоджене означення	Acipenser persicus – Осетер перський Barbus tauricus – Марена кримська Nymphaea alba – Латагтя біле Lemna minor – Ряска мала
іменник (<i>gen. sing. / plur.</i>)	неузгоджене означення	Stellaria nemorum – Зірочник гайовий (<i>досл.: гайв</i>) Sclerotinia bassarum – Склеротінія ягідна (<i>досл.: ягід</i>)
іменник (<i>nom. sing.</i>)	прикладка	Cottus gobio – Бабець європейський (<i>cottus – бабець + gobio – пічкур</i>) Cyprinus carpio – Короп звичайний Neogobius ratan – Бичок ратан

Найчастіше узгоджене означення зустрічається в ботанічних термінах, а неузгоджене – в термінах із фітопатології та ентомології. У назвах риб переважають такі видові епітети як прикладка та узгоджене означення.

Окрему групу становлять видові епітети, утворені від власних назв – епоніми. Такі епітети можуть бути виражені як іменниками у формі родового відмінка, так і прикметниками, узгодженими з іменниками (докладніше див. § 47).

NB! У латинських номенклатурних найменуваннях прийнято писати епоніми з малої букви, а в українських – з великої:

Leuciscus danilewskii – Ялець Данилевського

Barbus waleckii – Марена Валецького

Romanogobio antipai – Білоперий пічкур Антипи.

У ботанічній номенклатурі інколи видовий епітет може бути виражений двома словами, які пишуться через дефіс (складений видовий епітет):

Capsella bursa-pastoris – Грицики звичайні (*capsella*, *ae f* – коробочка; *bursa*, *ae f* – сумка; *pastor*, *oris m* – пастух).

Хоча формально такі назви складаються з трьох слів, їх відносять до біномінальних, оскільки вони є назвами видів. Перекладаються складені видові епітети описово.

Українські назви видів рослин і тварин не завжди калькують латинські, наприклад:

Acipenser stellatus – Севрюга звичайна (*досл.: Осетр зірчастий*)

Alburnoides bipunctatus – Бистрянкa звичайна (*досл.: двокрапкова*)

Cobitis melanoleuca – Щипавка сибірська (*досл.: чорнобіла*)

У зоологічній номенклатурі досить поширеним явищем є тавтономія, коли видовий епітет повністю повторює родову назву:

Carassius carassius – Карась звичайний

Idus idus – В'язь звичайний

Lota lota – Минь річковий.

Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури не дозволяє використання тавтонімів у біномінальних назвах рослин.

Якщо в тексті наводиться декілька видів одного роду, то рід указується повністю лише один раз, а потім позначається ініціалом (початковою літерою з крапкою):

Cobitis – Щипавка, рід

C. elongatoides – Щ. дунайська

C. melanoleuca – Щ. сибірська

C. taenia – Щ. звичайна

C. tanaitica – Щ. танайська

C. taurica – Щ. кримська

Якщо назва роду починається з диграфа (буквосполучення, що графічно позначає один звук), то як ініціал подається цей диграф:

Chondrostoma – Підуст, рід

Ch. nasus – П. звичайний

Ch. variable – П. волзький

У повній науковій назві виду рослини або тварини після видового епітета вказується прізвище автора (скорочено або повністю), що оприлюднив цю назву, та рік, коли це сталося:

Equisetum arvense L. – Хвощ польовий (L. – Linnaeus – Лінней)

Acipenser ruthenus (Linnaeus, 1758) – Стерлядь прісноводна

Clupeonella cultriventris (Nordmann, 1840) – Тюлька чорноморсько-азовська

Gambusia affinis (Baird & Girard, 1853) – Гамбузія звичайна

Якщо таксономічний статус рослини, описаної одним автором, був переглянутий або змінений іншим автором, то прізвище першого наводиться в дужках: *Alnus glutinosa* (L.) Gaerth. – Вільха клейка.

Виникнення синонімічних або паралельних назв видів рослин і тварин зумовлене різними факторами: історичними (співіснування нової й старої назви), територіальними (співіснування назв, які пропонуються для даного виду науковими школами різних країн) та ін.

Тема 6.

ТРИНОМІНАЛЬНІ ТА СКЛАДЕНІ НАЗВИ РОСЛИН І ТВАРИН.

1. Таксономічні категорії рангом нижче за вид.
2. Способи утворення латинських назв підвидів, різновидів, варієтетів, підрізновидів, форм, підформ.
3. Способи вираження внутрішньовидових епітетів.
4. Триномінальні назви риб.
5. Складені назви.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Латинська мова та основи ботанічної систематики : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О.Ю. Латинська мова для студентів напряму «Водні біоресурси та аквакультура» : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : ВПЦ НУБіП, 2015. – 224 с.
3. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. Орлова Н.В. Біологічна латина : навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів / Н.В. Орлова. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. Мовчан Ю.В. Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження) Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47 – 86.
6. Якубенко Б.Є. Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України) : навч. посібник для студентів класичних та аграрних університетів / Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

До таксономічних категорій рангом нижче за вид належать:

підвид – *subspecies (subsp. або ssp.)*

різновид (у рослин) / варієтет (у тварин) – *varietas (var.)*

підрізновид – *subvarietas (subvar. або svar.)*

форма – *forma (f.)*

підформа – *subforma (subf.)*

спецформа – *forma specialis (f. sp.)*.

Підвид є найнижчою таксономічною категорією, визнаною Міжнародним кодексом зоологічної номенклатури.

Підвид – це сукупність геграфічно, екологічно, геохронічно відособлених популяцій, де більшість особин відрізняються морфологічними ознаками від особин інших популяцій цього ж виду. Вид, як правило,

складається з одного чи декількох підвидів, які інколи називаються географічними расами. Отже, для підвиду характерною є географічна мінливість.

У зоологічній номенклатурі латинські назви підвидів тварин є **триномінальними** (складаються з трьох слів) і утворюються шляхом додавання до назви виду підвидового епітета:

Gobio gobio krymensis – Пічкур кримський

Neogobius eurucephalus eurucephalus – Бичок рижик азовський

Neogobius eurucephalus odessicus – Бичок рижик одеський

Barbus meridionalis petenyi – Марена дунайсько-дністровська

Romanogobio albiginnatus belingi – Білоперий пічкур дніпровський

Romanogobio albiginnatus tanaiticus – Білоперий пічкур донський.

NB! В українських назвах підвидів та інфрапідвидових таксонів після назви роду вказується лише внутрішньовидовий епітет:

Acipenser persicus colchicus – Осетер колхідський

Gobio gobio brevicirris – Пічкур дністровський

Trachurus mediterraneus ponticus – Ставрида чорноморська

Carassius auratus auratus – Карась китайський, Золота рибка

Carassius auratus gibelio – Карась сріблястий

Хоча такі українські назви формально складаються з двох слів, не слід плутати їх із біномінальними.

Для позначення підрозділів усередині виду в зоологічній систематиці інколи використовують терміни *варієтет*, *форма* і *морфа*.

Варієтет – це сукупність особин одного виду, які відрізняються між собою однією або кількома (здебільшого морфологічними) ознаками.

Морфа – різко відмінна за зовнішнім виглядом група фенотипів в межах виду або популяції. Морфи часто відрізняються також поведінкою та екологічними ознаками. Інколи морфами називають сезонні (осінні, весняні) форми деяких комах, озерні та річкові форми деяких риб (наприклад, форелі):

Salmo trutta morpha lacustris – Форель озерна

Salmo trutta morpha fario – Форель струмкова.

Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури визнає й інфрапідвидові категорії: різновид і форму.

Решта назв таксонів рангом нижче за вид (у тому числі назви підвидів рослин) є **складеними**. Латинські складені назви утворюються шляхом додавання до назви виду внутрішньовидового епітета, при цьому обов'язково скорочено позначається ранг таксона:

Beta vulgaris var. *esculenta* – Буряк звичайний, різновид їстівний

Oryza sativa ssp. *brevis* – Рис посівний, підвид короткозерновий.

Латинські складені назви рослин можуть мати декілька внутрішньовидових епітетів:

Brassica oleracea var. *capitata* f. *alba* – Капуста білокачанна
Brassica oleracea var. *botrytys* subvar. *cauliflora* – Капуста цвітна.

Способи вираження підвидових та внутрішньовидових епітетів

Частина мови	Вид синтаксичного зв'язку	Приклади
прикметник (<i>nom. sing.</i>)	узгоджене означення	<i>Barbus barbus borysthenicus</i> – Марена дніпровська
іменник (<i>gen. sing. / plur.</i>)	неузгоджене означення	<i>Romanogobio albipinnatus vladykovi</i> – Білоперий пічкур дунайський
іменник (<i>nom. sing.</i>)	прикладка	<i>Rutilus frisii kutum</i> – Кутум каспійський

Досить часто в іхтіологічній та зоологічній номенклатурі для позначення категорії підвидів в якості епітетів використовуються тавтоніми:

Salmo trutta trutta – Лосось кумжа

Acipenser persicus persicus – Осетер перський

Clupeonella delicatula delicatula – Тюлька чорноморсько-азовська

Міжнародний кодекс ботанічної номенклатури також дозволяє використання тавтонімів у складених назвах рослин, якщо внутрішньовидовий таксон містить номенклатурний тип вищого таксона:
Brassica rapa ssp. rapa – Ріпа культурна.

Приклади тріномінальних назв риб

Barbus borysthenicus B. *barbus borysthenicus*

Belone belone euxini

Carassius gibelio C. *auratus gibelio*

Psetta maeutica torosa

Romanogobio vladykovi R. *albipinnatus vladykovi*

Romanogobio vladykovi R. *albipinnatus vladykovi*

Barbus meridionalis petenyi

Centropages kroyeri pontica

Carassius auratus C. *auratus auratus*

Mullus barbatus ponticus

Romanogobio belingi R. *albipinnatus belingi*

Romanogobio tanaiticus R. *albipinnatus tanaiticus*

Тема 7. УНІНОМІНАЛЬНІ НАЗВИ РОСЛИН І ТВАРИН.

1. Латинські назви таксонів рангом вище за вид.
2. Уніномінальні назви рослин.
3. Уніномінальні назви тварин.
4. Уніномінальні назви грибів.
5. Уніфіковані кінцеві терміноелементи в уніномінальних назвах.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Латинська мова та основи ботанічної систематики : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 324 с.
2. Балалаєва О.Ю. Латинська мова для студентів напряму «Водні біоресурси та аквакультура» : навч. посібник / О.Ю. Балалаєва, І.І. Вакулик. – К. : ВПЦ НУБіП, 2015. – 224 с.
3. Закалюжний М.М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2003. – 367 с.
4. Орлова Н.В. Біологічна латина : навч.-метод. посібник для студентів біологічних факультетів вищих учбових закладів / Н.В. Орлова. – Черкаси, 2001. – 208 с.
5. Мовчан Ю.В. Риби України (Таксономія, номенклатура, зауваження) Ю.В. Мовчан // Збірник праць Зоологічного музею, 2008–2009, № 40. – С. 47 – 86.
6. Якубенко Б.Є. Ботаніка з основами гідроботаніки (водні рослини України) : навч. посібник для студентів класичних та аграрних університетів / Якубенко Б.Є., Царенко П.М., Алейніков І.М. та ін. – К. : Фітосоціоцентр, 2010. – 444 с.

Основною таксономічною категорією біологічної систематики є вид. Вид поєднує екземпляри з багатьма подібними ознаками. Наприклад: Судак звичайний (*Sander lucioperca*) – це один вид, Судак волзький (*Sander volgensis*) – інший тощо. Схожі види у свою чергу поєднуються в один рід. Наприклад: усі судаки належать до однойменного роду – Судак (*Sander*). Певні риси подібності між родами судаків, прісноводних окунів (*Perca*), йоржів (*Gymnocephalus*), чопів (*Zingel*) та перкарин (*Percarina*) дозволяють об'єднати їх в одну родину – Окуневих (*Percidae*). Із родин утворюються ряди, з порядків – класи. За таким принципом побудована і систематика рослин. Виникає ієрархічна система з груп різного рангу.

Система таксономічних категорій

	<i>Рослини</i>	<i>Тварини</i>
regnum		царство
divisio/ phylum	відділ	тип
classis		клас
ordo	порядок	ряд
familia		родина
tribus	коліно	триба
genus		рід
species		вид

Отже, види рослин і тварин об'єднуються у роди, роди – у коліна (рослини) та триби (тварини), коліна та триби – у родини, родини об'єднуються у порядки (рослини) та ряди (тварини), порядки та ряди – у класи, класи об'єднуються у відділи (рослини) та типи (тварини), а відділи та типи – у царства. Царства рослин і тварин є найвищими одиницями біологічної систематики, офіційно визнаними чинними Міжнародними кодексами ботанічної та зоологічної номенклатури *.

Назви проміжних таксономічних категорій утворюються за допомогою префіксів *super-* (над-), *sub-* (під-) або *infra-* (під-): *subdivisio* – підвідділ, *superfamilia* – надродина.

Латинські назви таксонів, рангом вище за вид, є **уніномінальними**, тобто вони складаються з одного слова. Здебільшого – це іменники або субстантивовані прикметники у формі називного відмінка множини.

У зоологічній систематиці часто вживаються субстантивовані прикметники середнього роду, оскільки раніше вони узгоджувалися з іменником *animal*, *alis n* – тварина, вжитим у множині: (*animalia*) *Chordata* – (тварини) Хордові.

У ботанічній номенклатурі уніномінальні назви часто є субстантивованими прикметниками жіночого роду, оскільки раніше вони узгоджувалися з іменником *planta*, *ae f* – рослина, вжитим у множині: *plantae gymnospermae* – рослини голонасінні. Згодом у назвах цих таксонів залишилися лише прикметники, які отримали статус іменників і стали субстантивованими: *Gymnospermae* – відділ Голонасінні.

З метою уніфікації уніномінальних назв рослин і тварин Міжнародними кодексами ботанічної та зоологічної номенклатури рекомендовано використовувати стандартизовані кінцеві елементи для позначення таксонів, рангом вище за вид. Більш кодифікованою є ботанічна номенклатура, в якій передбачені уніфіковані закінчення для більшості уніномінальних назв. У зоологічній номенклатурі їх мають лише назви

* Деякі сучасні дослідники вважають необхідним ввести таксон більш високого рангу – надцарство. Таких надцарств розрізняють два: надцарство прокаріотів і надцарство еукаріотів. До надцарства прокаріотів відносять царства бактерій і архебактерій, до царства еукаріотів – царство рослин, царство грибів і царство тварин.

деяких рядів ссавців, птахів, риб та комах, а також назви родин та підродин тварин.

Не мають уніфікованих закінчень також назви царств та родів рослин і тварин.

Для позначення царства рослин у ботанічній систематиці використовують латинські назви: *Plantae* (іменник жіночого роду I відміни у nom. plur.), *Vegetabilia* (субстантивований прикметник середнього роду III відміни у nom. plur.). Царство тварин позначається латинським іменником середнього роду III відміни у nom. plur.: *Animalia*.

Назви родів тварин і рослин є іменниками у називному відмінку однини: *Mugil* – рід Кефаль, *Nymphaea* – рід Латаття.

Існує тенденція до використання принципу номенклатурної типіфікації на всіх рівнях таксономічної ієрархії. Назва типового, вихідного роду використовується як основа, до якої додаються уніфіковані кінцеві елементи для утворення назв вищих таксонів. Однак цього принципу у номенклатурних системах дотримуються не завжди.

Уніномінальні назви тварин

Латинські назви типів, класів та більшості рядів тварин не мають уніфікованих кінцевих елементів і є іменниками або субстантивованими прикметниками у множині:

Chordata – тип Хордові

Vertebrata – підтип Хребетні

Craniata – підтип Черепні

Gnathostomata – надклас Щелепороті

Chondrichthyes – клас Хрящові риби

Petromyzontida – клас Міноги

Elasmobranchii – підклас Пластинчастозяброві

Actinopterygii – клас Променепері риби

Neopterygii – підклас Новопері риби

Mammalia – клас Ссавці

Aves – клас Птахи

Insecta – клас Комахи.

Уніфіковані кінцеві елементи мають лише назви деяких рядів ссавців, комах, птахів та риб, а також назви родин, підродин та триб тварин.

Назви рядів риб і птахів і закінчуються на ***-formes*** (-подібні):

Cypriniformes – ряд Коропоподібні

Acipenseriformes – ряд Осетроподібні

Anguilliformes – ряд Вугреподібні

Clupeiformes – ряд Оселедцеподібні

Esociformes – ряд Щукоподібні

Gadiformes – ряд Тріскоподібні

Mugiliformes – ряд Кефалеподібні

Anseriformes – ряд Гусеподібні.

Деякі назви рядів класу ссавців мають уніфікований кінцевий елемент -*vora* (від дієслова *voro, are* – їсти, поїдати):

Herbivora – ряд Травоїдні (*herba, ae f* – трава + *-vora*)

Carnivora – ряд Хижаки (*caro, carnis f* – м'ясо + *-vora*).

Назви рядів комах мають кінцевий уніфікований елемент *-ptera* (від грецьк. *pteron, i n* – крило):

Lepidoptera – ряд Лускокрилі

Coleoptera – ряд Твердокрилі, або Жуки.

Латинські назви родин тварин утворюються шляхом додавання до основи назви типового роду суфікса *-id-* і закінчення *-ae*:

Acipenseridae – родина Осетрові

Belonidae – родина Сарганові

Carangidae – родина Ставридові

Catostomidae – родина Чукучанові

Clupeidae – родина Оселедцеві

Cobitidae – родина В'юнові

Cyprinidae – родина Коропові.

Назви підродин тварин мають уніфікований кінцевий елемент *-inae*:

Cyprininae – підродина Циприніни

Clupeinae – підродина Клюпеїни

Alosinae – підродина Алозини

Barbinae – підродина Барбини

Cobitinae – підродина Кобітини

Cultrinae – підродина Культрини.

Латинські назви родин і підродин тварин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни.

Назви триб тварин закінчуються на *-ini*:

Salangini – триба Салангіни

Membradini – триба Мембрандини

Cyprinodontini – триба Ципрінодонтини.

Уніномінальні назви рослин

1. Назви відділів

Для позначення латинських назв відділів рослин Міжнародним кодексом ботанічної номенклатури рекомендований кінцевий елемент *-phyta* (від грецьк. *phyton* – рослина). У більшості українських назв відділів рослин йому відповідає уніфікований елемент *-подібні*:

Equisetophyta – відділ Хвощеподібні.

Деякі відділи мають синонімічні латинські назви:

відділ Покритонасінні (Квіткові, Манголіофіти) – *Angiospermae* (*Anthophyta, Magnoliophyta*)

відділ Голонасінні (Соснові, Пінофіти) – *Gymnospermae* (*Pinophyta*).

Назви підвідділів рослин закінчуються на **-phytina**:

Pteridiophytina – підвідділ Мохоподібні.

Латинські назви відділів і підвідділів рослин є іменниками середнього роду множини II відміни; назви відділів рослин, що закінчуються на **-spermae** є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни.

2. Назви класів

Латинські назви класів рослин є субстантивованими прикметниками середнього роду множини II відміни, що закінчуються на **-opsida** (від грецьк. *opsis* – вид). Більшість українських назв класів рослин уніфіковано за допомогою кінцевого елемента **-видні**:

Equisetopsida – клас Хвощевидні

Polypodiopsida – клас Папоротевидні.

Інколи українські назви калькують або транслітерують латинські: Isoetopsida – клас Ізоетопсиди.

Деякі класи мають синонімічні латинські назви:

клас Однодольні (Ліліопсиди) – Monocotyledones (Liliopsida)

клас Дводольні (Магноліопсиди) – Dicotyledones (Magnoliopsida).

Назви підкласів рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни, що закінчуються на **-idae**:

Rosidae – підклас Розиди

Dileniidae – підклас Діленеїди.

3. Назви порядків

Латинські назви порядків рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини III відміни, що закінчуються на **-ales**. Більшість українських назв порядків рослин не уніфіковані, лише у назвах порядків квіткових рослин вживається кінцевий елемент **-цвіті**:

Pinales – порядок Соснові

Linales – порядок Льоноцвіті

Rosales – порядок Розоцвіті

Fabales – порядок Бобоцвіті.

Назви підпорядків рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни, що закінчуються на **-ineae**: Rosineae – підпорядок Розоцвіті.

4. Назви родин

Латинські назви родин рослин є субстантивованими прикметниками жіночого роду множини I відміни. Назви родин рослин утворюються шляхом додавання до основи назви типового (вихідного) роду суфікса **-ace-** і закінчення **-ae**:

Salix – рід Верба

Основа іменника salix, icis *f* – salic-

salic- + -ace- + -ae → Salicaceae – родина Вербові.

Деякі родини можуть мати синонімічні назви:

родина Злакові – Poaceae (від *poa*, *ae f* – тонконіг), або Gramineae (від *gramineus*, *a*, *um* – злаковий);

родина Хрестоцвіті, або Капустяні – Cruciferae (від *crux*, ісис *f* – хрест + *-fer* – -носний), або Brassicaceae (від *brassica*, ае *f* – капуста);

родина Зонтичні, або Селерові – Umbelliferae (від *umbella*, ае *f* – зонтик + *-fer* – -носний), або Apiaceae (від *apium*, і *n* – селера);

родина Складноцвіті, або Айстроцвіті – Compositae (від *compositus*, а, *um* – складний), або Asteraceae (від *aster* – айстра);

родина Бобові – Fabaceae (від *faba*, ае *f* – біб), або Leguminosae (від *leguminosus*, а, *um* – бобовий, стручковий).

Латинські назви підродин рослин утворюються шляхом додавання до основи родової назви кінцевого елемента **-oideae**:

Pooideae – підродина Мітлицевидні

Faboideae – підродина Бобові.

Деякі підродини мають синонімічні назви:

підродина Трубчасті, або Айстрові – Tubuliflorae (від *tubula*, ае *f* – трубка), або Asteroideae (від *aster* – айстра);

підродина Язичкові, або Латукові – Liguliflorae (від *ligula*, ае *f* – язичок), або Lactucoideae (від *lactuca*, ае *f* – латук).

5. Назви колін

Латинські назви колін рослин утворюються шляхом додавання до основи назви типового роду суфікса **-e-** і закінчення **-ae**:

Triticeae – коліно Пшеничні.

Назви підколін рослин утворюються шляхом додавання до основи назви типового роду суфікса **-in-** і закінчення **-ae**:

Nardinae – підколіно Біловусові.

Зрідка у науковій літературі зустрічаються неофіційні давні назви таксонів, що об'єднують кілька вищих таксонів за спільними ознаками. Вони не увійшли у сучасні офіційні зводи, але вживаються за традицією. Наприклад: Phanerogamae – Явношлюбні, Cryptogamae – Таємношлюбні тощо.

Уніномінальні назви грибів

1. Назви відділів

Латинські назви відділів грибів є субстантивованими прикметниками середнього роду множини II відміни. Ознакою назви відділу грибів є уніфікований кінцевий елемент **-mycota** (від грецьк. *mykes* – гриб):

Eumycota – відділ Справжні гриби

Chytridiomycota – відділ Хітридієві.

Латинські назви підвідділів грибів закінчуються на **-mycotina**:

Muchomycotina – підвідділ Слизовики

Mastigomycotina – підвідділ Джгутикові гриби.

2. Назви класів

Латинські назви класів грибів – це субстантивовані прикметники III відміни, які закінчуються на **-mycetes**:

Ascomycetes – клас Аскоміцети, або Сумчасті гриби

Discomycetes – клас Дискоміцети

Basidiomycetes – клас Базидіоміцети

Назви підкласів грибів закінчуються на *-mycetidae*:

Oomycetidae – підклас Ооміцети

Zygomycetidae – підклас Зигоміцети.

3. Назви порядків і родин

Назви порядків, підпорядків, родин та підродин грибів утворюються за допомогою таких самих кінцевих елементів, як і назви відповідних таксонів рослин:

Ustilaginales – порядок Головневі

Boletaceae – родина Болетові.

Зведена таблиця уніфікованих кінцевих елементів уніномінальних назв рослин і тварин

Таксо- номічна категорія	Уніфікований кінцевий елемент у назвах таксонів			Приклади
	рослин	грибів	тварин	
Відділ / тип	-phŷta -spermae	-muscōta	—	Equisetophyta – Хвощеподібні Gymnospermae – Голонасінні Chytridiomycota – Хітридієві Chordata – Хордові
Підвідділ/ підтип	-phytīna	-muscōtīna	—	Pteridophytina – Мохоподібні Mухомycotina – Слизовики Craniata – Черепні
Клас	-opsīda -dōnes	-mycetes	—	Equisetopsida – Хвощевидні Dicotyledones – Дводольні Ascomycetes – Аскоміцети Chondrichthyes – Хрящові риби
Підклас	-īdae	-mycetīdae	—	Rosidae – Розиди Oomycetidae – Ооміцети Neopterygii – Новопері риби
Порядок / ряд	-āles		-formes -ptēra -vōra	Linales – Льоноцвіті Esociformes – Щукоподібні Lepidoptera – Лускокрилі Carnivora – Хижаки
Під- порядок	-ineae		—	Rosineae – Розоцвіті
Родина	-aceae		-īdae	Cucurbitaceae – Гарбузові Cobitidae – В’юнові
Підродина	-oideae		-inae	Apioideae – Селерові Barbinae – Барбини
Коліно / триба	-eae		-ini	Tririceae – Пшеничні Salangini – Салангіни